

Literatur irakurketaren gaurkotasuna (II)

MARI JOSE OLAZIREGI

Artikulu labur honek aldizkari honen aurreko zenbakian (*Egan* 1996-2) titulu berarekin argitaratutako gogoetak osatu nahiko lituzke. Bertan, irakurketak egun gure artean duen pisuaz hainbat hausnarketa egin ondoren, 1990 eta 1994 urteetan burutu genituen inkesten emaitzen gaineko iradokizunak egiten genituen.¹ Aipatutako alderdien artean irakurketa-maiztasuna, udako irakurketak, liburutegietara joateko ohitura edo irakurketaren eragi-leak izan ziren mintzagai.

Alabaina, baziren aipatu ere egiten ez genituen hainbat alderdi, besteak beste, irakurketa-gustuen bilakaerari dagokiona edo eta iharduera honek bultzatzen dituen jarrera etikoei buruzkoa. Azken finean, irakurketa bakarka burutzen dugun ekintza izan arren, bere ondorioek hainbat sozializazio-prozesu erakar ditzakete gizartean onartuak dauden balioez jabetzen garen neurrian. Honetaz, eta egungo gazteek euskal literaturarekin dituzten harreman zailez mintzatuko gara jarraian. Finean, egoeraren zertzelada batzuk eman ondoren, gai honen inguruko topikoak izango ditugu hizpide.

(1) Hasiera batean, 1990ean, irakaskuntza ertainetako euskal ikasleen artean egindako 3.000 inkestekin hasitako ikerketa hau, 1994an buruturiko beste 700ekin osatu zen. Beraz, hastapenetan aztertutako lagina 14-18 urte bitarteko gazteek osatzen bazuten, bigarren inkestaldian gazteok 18-22 urte zituzten. Irakurketa-ohituren bilakaera eta nolakotasuna aztertzeko aukera eman zigun prozedura honek. Azkenik, aurreko bi azterketa kuantitatiboak Atxagaren *Obabakoak* eta *Behi euskaldun baten memoriak* liburuei buruzko azterketa kualitatiboarekin osatu ziren 1995ean.

Gustukoen dituzten nobelak.

Zer gustatzen zaie irakurtzea gazteei?. Hau argitzeko asmoz, *titulu/autore nahiz nobela mota* desberdinei zegozkien galderak egitea erabaki genuen. Horretarako, bi galdera egin genizkien: bata OHO bukatu zutenetik gehien gustatu zaizkien narratibazko liburuez (laugarren galdera) eta gogokoan zituzten nobela-motei buruzkoa bestea (hamargarrena).

Jarraian datorrena dugu, gogokoan dituzten nobelez osatutako zerrenda:

Obabakoak (B. Atxaga)

Behi euskaldun baten memoriak (B. Atxaga)

Babilonia (J.M. Irigoien)

Los pilares de la tierra (K. Follet)

La casa de los espíritus (I. Allende)

El señor de los anillos (J.R.R. Tolkien)

Kcappo: tempo di tremolo (P. Aristi)

Viven (Madhmoody)

El nombre de la rosa (U. Eco)

Exkixu (Txillardeggi)

Dakusagunez, erdiak daude euskaraz eta erdiak gazteleraz. Hala ere, badira zenbait desberdintasun adierazkor, inkestatua goi mailako karrera bat egiten ari den ala ez kontuan hartzen badugu. *Obabakoak* goi mailako ikasleen gogoko bada, *Behi euskaldun baten memoriak*en kasuan desberdintasunak ez dira hain handiak. Ikasle unibertsitarien gustukoak dira bereziki: *Babilonia*, *El nombre de la rosa* eta *Narrazioak*. Alderantziz gertatzen da: *El señor de los anillos*, *Exkixu*, *110 Streetek*o geltokia, *No sin mi hija*, *Chaman*, *Gizona bere bakardadean*, *Izurri berria*,... noblekin.

Nobela hauetan deigarriena suertatu zaiena nobelaren beraren edukia izan da gehienetan, gertutik darraiolarik pertsonaien berezkitasunek eragindako harridura eta lilurak. "Egitura" edo "hizkuntza" bezalako alderdiek pisu gutxi dute gehienetan, gaztelerazkoetan batik bat.

Zerrenda horretako euskarazko nobelen atzean, ia-guztietan, eskolak bultzatutako irakurketa dago. Eskolako zirkuitutik aterako litzatekeen bakarrenetakoa B. Atxaga genuke, izan ere, *Behi euskaldun baten memoriak* liburuaren kasuan eskolak izandako eragina ez da hain zuzena eta ohiko zirkuluetatik bideratutako

irakurketa normalizatuagoa dakusagu atzean, hau da, lagunek eta inguruneak eragindakoa. Azkenik, esan dezagun, kritikaren eragina orokorrean ahula bada ere, Atxagaren kasuan baduela beste autoreetan ez duen presentziarik: argi dago idazle honek komunikabideetan duen presentziak oihartzun zuzena duela euskal irakurle gaztearengan.²

Bestalde, aipatutako desberdintasun horien parean, bada azpimarragarria den beste ezaugarria, izan ere, titulu hauen artean, eta bereziki gaztelerazkoetan, egun munduan *best-sellerrak* diren obrak baitira nagusi.³ Aspalditik indarrean dauden liburu-marke-ting kanpaina zabalak direla medio, espektakuluaren kultura debordiarrean, *literatura* eta *subliteraturaren* arteko aldeak murritu egin dira eta Malerva idazle italiarrak gogorazten zigun bezala, irakurtzen ez dutenen esku dago egun literatura.

Era berean, gauza gogoragarria da, gure zerrendan azaltzen zaizkigun gaztelerazko bost titulutatik hiruk filme arrakastatsuei eman dietela bide. Agi danez, gure irakurle gazteek ere horrelako egokitzapen zinematografikoek izaten dituzten merkatu-eraginei erantzuten diete.

Orokorrean, gogokoen dituzten nobelekin osatutako zerrenda horretan hirurogeiko hamarkadaren ostean inguruko herrialdeetako⁴ nobelagintzaren ezaugarri amankomuna den *narratibitate-rantzko* bira soma daiteke. J. Barth-en⁵ aburuz, *errealismo/fantasia, experimentalismoa/konpromezua,...* bezalako dikotomiak eten egi-

(2) Atxagak berak elkarrizketa askotan esandakoa da "bere irakurlegoa egin behar izan duela". Egile honek jendaurrean sortzen duen lilurak esplikatu luke gure artean 2.000 baino hitzaldi gehiago eman izana. Askoren iritziz, literatur kritikaren hutsuneak betetzera datorren presentzia soziologiko honek eskolaren zirkuitutik (hezkontza formalaren esparrutik, beraz) irtetea ahalbidetu diote asteasuarrari eta ondorioz, egunerokotasunean bere presentzia lortzea. Atxagari buruzko harrera kritikari buruz ikus: Olaziregi, M.J., 1994, "Bernardo Atxagaren harrera literarioa: proposamen bat", *ASJU* 28-3, 683-706.

(3) Zenbait tituluren inguruan dagoen zaletasun-adostasunaren frogagarri dugu joan den otsailean Britainia Handian egin zen inkestaren ondorioa. *Waterstone* liburudendek eta *Chanel Four* telebista-kateak 25.000 britaniarren artean egindako inkestan J.R.R. Tolkien-en *El señor de los anillos* mende honetako libururik onena kontsideratua izan zen.

(4) Frantzia, Italia eta Espainiako literaturari egiten diogu erreferentzia.

(5) Barth, J., 1982, *The Literature of Exhaustion and the Literature of Replenishment*, Northridge (California): Lord John's Press.

ten dira modernitatearen amaieran sortzen den nobelagintza pos-modernoan, eta 70eko hamarkadaz gerotik, nobelak irakurlego zabalago batengana iristeko egiten dituen ahaleginak banguardia modu berritzaile hartuak izan dira.

Irakurketaren ondorengoak.

Irakurketak irakurleengan eragiten zituen sentimendu eta jarrerak zeintzuk ziren jakitea interesgarri iruditu zitzaigun, eta horretarako, harreman horrek sortutako emozioez egin genien galde. Erantzunak adierazkorrak izan direlakoan gaude, irakurketaren ondorengoak ez baitira berdinak euskarazko eta erdarazko testuen kasuan.

Gaztelerazko testuen irakurketak gehiago hunkitzen dute gehienetan irakurlea, eta hau dela kausa, emozio eta asaldapen ugari sentiarazten dizkio: *amorrua*, *pena*, *emozioa*, *tentsioa*,... bezalako hitzak askotan erabiltzen dituzte liburuon irakurketa definitzerakoan. Euskarazko nobelen kasuan, berriz, ezin esan gauza bera, eta askotan, emozio biziegirik gabeko irakurketa dago atzean. Hona, jarraian, irakurketa-sentimenduei dagozkien portzentaiak:

Sentimenduak	Danera	Gazteleraz	Euskaraz
<i>atsegina</i>	80,9	79,6	83,2
<i>b arregura</i>	20,8	21,1	20,4
<i>tentsioa</i>	47,2	54,5	34,1
<i>beldurra</i>	16,5	21,1	8,4
<i>nazka</i>	16,7	23,1	5,4
<i>sentiberatasuna</i>	65,0	67,2	61,1
<i>amorrua</i>	36,1	43,1	23,4
<i>pena</i>	52,8	58,5	42,5
<i>emozioa</i>	68,5	73,6	59,3
<i>asaldapena</i>	25,1	30,1	16,2
<i>aipatutako ezer ere ez</i>	0,9	0,7	1,2

Gaztelerazko irakurketek *zirrara* handiagoa pizten zutela ikusten da zenbakiotan eta hau horrela izanik, gazteleraz irakurri ondoren "adoretzu edo egonezinik" geratzen zirela aitortzen zigten. Euskarazko irakurketen ondorioa arras desberdina zen eta gehiengoa "ezaxola" geratzen zen.

Jarrera desberdin horiek ulertzeko, garrantzitsua da irakurleek euskarazko testuen aurrean dituzten zailtasunak azpima-

rratzea. Euskarazko irakurketa erdarazkoa baino "zailagoa edo astunagoa" iruditzen zaie: *OBB* edo *Babilonia* bezalako liburuez dioskute bereziki hau (Atxagaren *BEBMek*, joera honi ihes egiten dio).

Aztertutako laginak oinarritzko heziketa eta batxilergo guztia euskaraz egina duela kontuan hartuz, ezin esan hizkuntzarekin dituzten zailtasunek harritu ez gaituztenik. Antza denez, euskal alfabetatuez mintzo gara baina eguneroko bizitzan arazoak dituzte hizkuntza-gaitasunak erabiltzeko. Datu hau bat dator Siadecok *Egunkaria*-rentzat 1996an buruturiko ikerketaren ondorioekin.⁶ Bertan 20-39 urte bitarteko euskaldunetz osatutako lagina hartzen zen kontuan eta honako ondoriotara iristen ziren aztertzaileak:

- a) 20-39 urte bitarteko euskaldunek euskaraz irakurtzeko duten gaitasuna eta ahalmena altua da.
- b) Alabaina, erdaraz hobeto irakurtzen dute eta euskaraz irakurtzeko erosotasuna falta zaie.
- c) Ahalmen hori ez dute erabiltzen: gutxi irakurtzen dute euskaraz. Urtean liburu bakar bat ere irakurri ez zutenak % 36,2a ziren, kasu berean erdaraz % 17,6a zegoelarik.

Ez dira ez oso ondorio onak gauza jakina baita 18-24 urte bitartean ematen dela irakurketa-indizerik handiena eta 40 urtetik aurrera jaitsi egiten dela nabarmen. Geurean ere, azken hamarkadetan mendebaldeko herrialdeetan gertatu den bezala, *analfabeto funtzionalen* kopuruaren igoeraz hitz egin beharko genuke. Adibide gisara Espainiako datuak gogoratu beharko bagenitu, 10 milioira iristen omen da bertan analfabeto funtzionalen kopurua. Adituen iritziz, irakurle gehienek irakurtzen jakin arren, ohiko giza-harremanetan ez dira irakurketaz/idazketaz baliatzen, eta derrigorrezkoa ez bada, ez dute irakurtzen.⁷ Irakaskuntz sistimaren garapen berantiarrak edo liburutegi publikoen eskasiak esplikatuko luke Espainiako analfabeto funtzionalen kopuru handia. Zeresanik ez, geurean areagotu egiten dela arazoa, eredu euskaldunen finkapen motela edo euskal argitalpengintzaren bilakaera direla medio.

(6) ik. "Euskaldunak eta euskarazko kultur kontsumoa", *Jakin* 96, 1996, 29-42.

(7) ik. Morón Arroyo, C., 1996, "La lectura ideal y el ideal de la lectura" in Cerrillo, P.C. & García Padrino, J. (koord.), 1996, *Hábitos lectores y animación a la lectura*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, 9-19.

Nobela-mota desberdinekiko zaletasunak adinarekin:

1994ko emaitzak		1990eko emaitzak	
abenturazkoak	59,3	misteriozkoak	68,3
misteriozkoak	50,3	abenturazkoak	67,8
arazo soziopolitiko	44,5	poliziakoak	35,5
historikoak	38,5	historikoak	24,6
existentzialistak	31,3	zientzia fikziozkoak	19,1
poliziakoak	27,5	erotikoak	17,5
erotikoak	19,2	arazo soziopolitiko	16,4
zientzia fikziozkoak	18,7	existentzialistak	14,8

Badirudi adinak gora egin ahala, nahiz eta abentura⁸ eta misteriozko nobelekiko zaletasunak iraun, giza-arazoei dagozkien argumentuak dituztela atseginago gazteek. Topologikoki errealmoranzko joera da poliki-poliki gailenduz doana. Nobela historikoek eutsi egiten diote (94ko *ranking*-eko lehenengo hamai-ka postuak begiratzuz gero, hauetatik sei nobela historikoak ditugu) eta zientzia fikziozko nobelek zaletuak galtzen dituzte. Datu hauek adituek diotenarekin bat datoz. Ikerketen arabera (ik. Pérez Alonso-Geta, P.M.: 1993)⁹ haurtzarotik gaztarora komikiarekiko eta zientzia-fikzioarekiko zaletasuna gutxitu egiten bada ere, abenturarekiko lilurak iraun egiten du.¹⁰

(8) Abenturazko nobelak gustukoenetakoak dira 1990eko eta 1994ko inkestetan. Nobelen edukien arteko banaketa hau zilegi den ala ez zalantzazkoa bada ere, dudaezinezkoa da gustukoen dituzten nobeletako askok abentura ikutua dutena. Halere, abenturarekiko grina galtzen ez bada ere, 94ko *ranking*-eko abentura asko 90ekoak baino errealistagoak dira, ikutu existentzialista nabarmena dutelarik: Vázquez Figueroa, B.Mahmoody, P.Read edo Z.Mushew-enak, esate baterako. 90eko zerrendan, ostera, abentura fantastikoak ugariagoak ziren: J.Verne, J.R.R. Tolkien edo M. Ende, kasu.

(9) Pérez Alonso-Geta, P.M. et al, 1993, *Los Valores de los niños españoles 1992*, Madrid: SM.

(10) Lau urtetan jokabideak aldatu egin dira eta 90ean nobela gehien irakurri zuten inkestatuek misteriozkoak bazituzten gogokoen, 94ko inkestan nobela gutxien irakurri dutenen gogoko izatera pasa dira.

Halere, misteriozko nobelekiko zaletasuna ez da erabat desagertzen, eta 94ko autoreen *ranking*-ean badu bere lekua, nahiz eta oraingoan eraberritua: argumetu konplexuagoak eta pertsonaien garapen psikologikoa sartuz. 90eko autore guztietan jaitsiera soma daiteke *ranking*ean, zaletasunik eza nabarmenagoa delarik intrigazko nobelagileen artean (A. Christie eta, bereziki, E.Blyton, A. Hitchcock, G.Garate eta X.Gereño), beldurrezkoen artean baino (Stephen King-en kasua

Horrekin batera, badira desberdintasunak irakurleen sexuari begiratzan badiogu. Neskek *nobela existentzialista/psikologikoak* badituzte begiko, mutilek gehiago jotzen dute *abenturazkoak, zientzia-fizikiozkoak eta poliziakoak* irakurtzera. Tradizionalki *intimismo/dokumentu* bikotearekin azaldu izan den zaletasun tipologia honen atzean, berezko ezaugarri bat baino gehiago *gizarte-rolen* isladak dakuskite adituek. P. Parmentier-en (1988:13)¹¹ iritziz, emakumearen *gizarte-rola* eta *statusa* berdintasunera hurbildu ahala, errealismoranzko zaletasuna handitu egiten da.

Bestalde, goi-mailako ikasketak egiten dituztenek arazo-soziopolitikoei buruzko nobelekiko zaletasun handiagoa dute ikasketok egiten ez dituztenek baino. Azken hauek *abenturazkoak, zientzia-fizikiozkoak eta misteriozkoak* hobesten dituzte.

Azkenik, esan dezagun badagoela erlaziorik irakurzaletasunaren eta gehien estimatzen dituzten jeneroen artean. Inkestatu irakurzaleenen (udan lau liburu baino gehiago irakurtzen dituztenak) gustukoak dira nobela historikoak, arazo sozio-politikoei buruzkoak eta existentzialistak. Aldiz, gutxi irakurtzen dutenei zientzia fikziozkoak, poliziakoak eta misteriozkoak gustatzen zaizkie.

Gogokoen dituzten hiru egileak:

1994an gogokoen dituztenak		1990ean gogokoen dituztenak	
B.Atxaga	35,0	B.Atxaga	43,7
I.Allende	15,3	G.Garate	41
S.King	10,4	A.Urretabizkaia	19,7
A.Vázquez Figueroa	9,8	A.Lertxundi	19,1
G.García Márquez	8,7	J.Sarrionandia	18,6
A.Christie	8,2	R.Saizarbitoria	17,5
J.Sarrionandia	8,2	P.Aristi	13,7
J. M. Irigoien	7,1	P.Zabaleta	9,3
G.Garate	6,6	X.Gereño	6,6
K.Follet	4,9	J. M. Irigoien	6,6

lekuko). Honekin batera, autore berriak azaldu dira 94ko emaitzetan: R. Cook, T.Harris eta U.Eco, eta azken hauen nobelak misteriozkatat jo daitezkeen arren, bertan, fantasia, garapen psikologiko, sozial edo historikoaz zipirtintzen da.

(11) Parmentier, P., 1988, "Lecteurs en tous genres" in Poulain, M. (ed.), 1988, *Pour une sociologie de la lecture*, Paris, Editions du Cercle de la Librairie, 125-153.

Aurreko galderetan ikusi den bezala, oraingoan ere sexuak lehenetsunak eragiten ditu. Nesken oniritzia dute: I. Allende, J.M. Irigoien, K.Follet eta P. Barojak. Mutilek, berriz, S. King, J.R.R. Tolkien, J.Auel eta J.Verne maite dituzte. Tartean geratuko lirarteke, euskaldunen artean, R. Saizarbitoria eta A. Lertxundi: gure ustez kasu hauetan edukiak ezezik, egitura eta baliabide narratiboek ere badukete zeresanik.

Bestalde, garrantzitsua da 90eko zerrendatik 94rako zerrendara dauden aldaketak lekuari dagozkiola zehaztea: lehenengo 17ak hartuko bagenu kontuan, 90ean azaltzen ziren *Zabaleta*, *Gereño*, *Txillardegi*, *Kirikiño*, *Amuriza*, *Mirande*, *Zarate*,... desagertu egin dira bertatik. Atxagaren kasua salbuespen handia dukegu: lehenengo postuari eutsi dio lau urteren buruan.

Irakurzaletasunak nola eragiten duen begiratu gero, hau da, liburu gehien irakurtzen dutenetatik gutxien irakurtzen dutenetara dauden aldeak aztertuz gero, euskal idazleak gustukoak dituen inkestatu askoren atzean *gutxi irakurtzen duen pertsona bat daukagu eta gaztea*: G. Garate eta A. Urretabizkaiaren kasuak genituzke adibide (B.Atxaga eta Irigoienek kasuetan antzerako irakurzaletasuna daukagu). Era berean, *adinak gora egin ahala, euskal autorea ikazteko zaletasuna jaitsiz doa* (gaztekeraz S. King eta A. Christierekin gertatzen den bezala). J. Sarrionaindiariaren kasua guztiz desberdina dugu: irakurzaileen gustukoa da eta adinak aurrera egin ahala zaletasun hau bermatuz doa.

Lehenengo irakurketak

Txikitako irakurketek (edo irakurketarik ezak) gerora eduki zezakeen jarraipena argitu nahi izan genuen hamabosgarren galderarekin. Maiztasun desberdinak eskaintzen genizkien (askotan burutzen zen irakurketatik inoiz irakurtzen ez zutenetara) eta erantzunak nahiko parekatuak azaldu dira, alde desberdintasunik ez dagoelarik. Gehienek gurasoek "egun batzuetan" irakurtzen zietela erantzun dute. Bestalde, aita langilea eta ama ikasketarik gabea dutenen seme-alabak dira gerora maiztasun gutxienez irakurtzen dutenak.

Txikitako irakurketetan *irakasleek* eta *gurasoek* duda ezinezko pisua dutela aitortu behar da. Ama ikasketaduna du txikitako irakurketetan gurasoen eragina onartu duen %72,6ak, eta ikasketarik gabea eragin hori onartu duen %53,8ak. Era berean, aita langilea

ez izateak (profesionala edo teknikaria izateak, kasu) eragin positibo du. Azkenik, derragun, lehenengo irakurgai horiek eskolako liburutegian, liburudendetan edo lagunek utziz lortzen direla batez ere. Familiak irakurzaletasunean duen pisuari begiratuz, gurasoek haurren irakurketa-ohituren finkapenean duten garrantzia berretsi egin da azken ikerketetan. Adituen iritziz (P. Singly: 1993),¹² gizartemaiatz gain gurasoen jokabideak dira haurren irakurzaletasunean oihartzun zuzena dutenak. Frantziako unibertsitarien artean egindako ikerketetan ikusi denez, gurasoak ejekutiboak eta gutxi irakurtzen dutenak direnean seme-alaben %29a soilik suertatzen da irakurle on (hilean zenbait aldiz irakurtzen duena). Baina gurasoak langileak izan arren irakurzaleak direnean, beren seme-alaben %34a suertatzen da irakurzale. Datuotan kontuan hartu behar dugu unibertsitateko ikasleak direla aztertutakoak eta hauek ertainetako ikasleek baino gehiago baloratzen dutela gurasoen eragina: ertainetako %56ak eta unibertsitateko ikasleen %73ak ama irakurle ona dute.¹³

Guk aztertutako lagina gehienbat unibertsitate-ikasleez osatua zegoen eta talde honek gaur egun plazerezko irakurketarekin duen harreman eskasa guztion ahotan dabilen baieztapena bada ere,¹⁴ balizko irakurzaletasun urri horretan familiak lukeen pisua frogatua geratu da. A. Basanta-k (1993) gogoratu zuen moduan, irakurzaletasuna erakutsi baino gehiago "kutsatu" egiten da eta zentzu honetan, familia, hezkuntza "informala" deritzonaren esparru nagusienetako bezala, funtsezko gunea dugu irakurzaletasuna pizteko.

Haurrak txikiak direnean gurasoek irakurketaz arduratzen bada ere, irakurzaletasunaren sustapena maisuaren esku uzten dute haurrek irakurtzen ikasten dutenean. Eta hemen legoke, seguraski, eskolari eman zaion gehiegizko erantzunkizunaren arrazoietakoa bat. Ezinezkoa da haurrak, gazteak,.... irakurzaletzeko zeregina irakaslegoaren esku *bakarrik* uztea, izan ere, gauza jakina baita (R. Escarpit, S. Schüking, Hipólito Escolar,... eta hainbat adituk hala adierazi du), eskolan *bakarrik* oinarritutako irakurzaleta-

(12) Singly, P., 1993, "Savoir hériter: la transmission du goût de la lecture chez les étudiants" in Fraisse, E. et al., 1993, *Les étudiants et la lecture*, Paris: Presses Universitaires de France, 49-71.

(13) Ikus Ministère de l'Education nationale et de la Culture: "Les Jeunes et la lecture", *Les Dossiers: Education et Formations*, 24 zb, 1993ko urtarrila).

(14) Ikus honi buruz G. Zaid idazle mexikar ezagunaren *Los demasiados libros* (Bartzelona, Anagrama) liburu interesgarria.

sunak ez duela luzaroan irauten. Horregatik, eguneroko bizitzan eskolaz kanpo parte hartzen duten eragileen ahalegin bateratua izan behar du irakurzaletasunaren sustapenak:

El hecho de que en nuestra sociedad hoy día, exista un desplazamiento de la influencia educativa hacia sectores educativos no formales e informales -sobre todo hacia estos últimos- nos hace entender que las personas en la actualidad nos educamos fundamentalmente fuera de los marcos formales de la educación institucionalizada, dentro de las relaciones sociales y en estrecha convivencia con los medios de comunicación. El acercamiento al libro no escapa a esta tendencia educativa y esto no resulta significativo si consideramos que en contextos educativos informales no se refuerza la convivencia positiva con el libro y la lectura. (Yubero Jimenez, S., 1996:65).

Irakurzaletasuna eta inplikazio etikoak:

Gure inkestan gazteek hainbat talde marjinateurekiko zuten jarrera neurtu nahi izan genuen. Gehiago zehaztuz, preso-ohi, drogazale edo ijituengandik gertu bizitzeko arazorik izango zuketen galdetzen genien.

Ondorioak interesgarriak suertatu direla esatera ausartuko ginateke. Irakurzaleenek tolerantzia-maila handiagoa zuten eta ez zuten oztopo handiegirik jartzen aipatutako taldeengandik hurbil bizitzeko. Hainbatetan azpimarratu nahi izan diren onurekin batera, badirudi, irakurketak jarrera gizartekoi eta errespetuzkoekin dituen loturak gogoratu beharko genituzkeela. Seguraski irakurketari esker mundu berriez eta zabalagoez jabetuz goazen neurrian (gogoratu Emily Dickinson-en poema hartan liburuek gudan pizten dituzten barne-bidaiez esandakoa), munduaz dugun ikuspuntua aberatsagoa bihurtuz doa.

Iritzi guztiak bezala eztabaidagarria suerta daitekeen baieztapen hau, geure ikerketan lortutako emaitzetan eta beste azterketatan lortu direnetan oinarritzen da. Zentzu honetan, ildo beretik doaz Valentziako Unibertsitateak¹⁵ berriki argitaratu duen lana-

(15) Instituto de Creatividad, 1996, *Estudio sobre los hábitos lectores en niños/niñas de 8 a 14 años*, Valencia: Universidad de Valencia. Liburu honetan 1996an Espainiako 1.600 ikasleren artean egindako inkestaren ondorioak aztertzen dira. Aipatutako ikasleagoa Lehen Hezkuntzako azken bi urteetako eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzako lehen urtekoa zen eta SM argitaletxeak finantziatu zuen ikerketa.

ren ondorioak. Irakurzaleenak ziren autonomi elkarteetako ikasleek (Galiza, Euskadi edo Madridekoek) tolerantzia handiagoa zuten arraza, erlijio edo herri desberdinetako taldeekin. Baina hori bakarrik ez, desberdinak direnekiko tolerantziak zorionsuago egiten gaituela baieztatzen zuten irakurzaleenek, hauen artean, euskaldunak zirelarik baieztapen horrekin adostasun maila handiena zutenak.

Emakumezkoak eta gazteak

Bi aldagai hauek izan dira, ondorio deigarrietakoak eratorri dituztenak. Batetik, adinarekin irakurketa-maiztasuna jaitsi egiten delako, eta ondorioz, aldagai honek irakurketa-ohitura arras desberdinak baldintzatzen dituelako. Bestetik, emakumezkoak direlako irakurzaleenak.

Adinaren alderdiari bagagozkio, argi geratu da adinak aurrea egin ahala gero eta gutxiago irakurtzen dutela gazteek. Antza denez, denborarekin ematen den jaitsiera horrek harreman estua du bizitzan zehar liburuengana hurbiltzen gaituzten motibazio desberdinekin. Irakurketak irekitzen dizkigun mundu eta esperientzia berriek gaztetako irrika eta jakinmina baretu egiten dute, eta horrela, urteekin, nobedadeez gain oroimena da (berrirakurketa, beraz) gizakiak bilatzen duena. L. Landero¹⁶ Mallarmé-ren hitzez baliatzen zen egoera berria aditzera emateko: "(adinarekin) haragia triste dago eta liburu guztiak irakurrita daude". Guziaz ere, gure kasuan garrantzitsua da irakurketa-ohituren jaitsiera euskarazko testuetan nabarmenago ematen dela berriro ere azpimarratzea.

Emakumezkoei dagokienez, badirudi, inkestan atera diren emaitzei begiratuz, irakurzaletasunak emakumezkooi egozten zaizkigun betiko ezaugarriak azpimarratu egiten dituela: udan liburu gehien irakurri zuten emakumezkoak erlijiozalegoak, umezalegoak eta heroinazaleengandik gertu bizitzeak traba gutxien egiten dietenak dira; gizonengan, aldiz, irakurzaletasunak kontrako joerak sortarazten ditu.

Argi ikusten da goiko adibide horien atzean, betiko baieztapenen perpetuazioaz ari garena: familia, erlijiozaletasuna eta ahu-

(16) Landero, L., 1995, "Refugios y naufragios", *El País. Babelia*, 95-5-11, 12.

lekiko ardura emakumezkoei datzekien sexu rol-en barruan baitaude. Berdintsu gertatu da bizilekuaz galdetean: gehien irakurtzen duten gizonezkoek aldaketarako grina erakusten duten bitartean, emakumezkoengan ez da horrelakorik ematen.

Hori horrela izanik ere, gauzak ez dira hain argiak eta sexu-rol banaketa hori ez da hain erabatekoa. Inkestaren emaitzei kasu egiten badiegu, emakume irakurzaleenak dira etxetik irten eta aisialdirako elkarteetara joateko ohitura handiena dutenak, eta bai halaber, etxek-kanpoko zenbait aisialdiko ekintzatan parte aktiboena dutenak. Gizonezkoen kasuan, berriz, irakurzaleek joera bakartiagoa erakusten dute.

Azkena: nola sustatu irakurzaletasuna?

Aisialdirako hautatzen ditugun konpainiak desiratuak ala inposatuak izan daitezke, baina liburuen kasuan, benetazko gura-ria eduki behar dugu gure denbora librean eskuartean liburu bat hartzeko. Nekez aurkituko dugu gogoko ez duen liburua irakurtzen diharduen inor.¹⁷ Baina zer egin gazte batengan irakurtzeko gogo eta grina pizteko?

Helburu horrekin sortu dira azken hiru hamarkadetan irakurketarako animazio kanpainak Espainian. Alabaina, animazio kontzeptua bera filosofia, psikologia, pedagogia eta didaktikazko hainbat alderdi kontuan hartzen dituen kontzeptu korapilatsua dugu. Zentzu honetan, M. Sarto-k (1988)¹⁸ honako banaketa hau egiten du irakurketa sustatzeko egin daitezkeen ahalegin desberdinen artean:

1. *Liburuaren inguruan antolatzen diren ekitaldi kulturalak*: filme proiektzioak, erakusketak, azokak, gidak, hitzaldiak, omenaldiak,....
2. *Irakurketaren animazioa*: irakurzaletasuna piztu nahi duten ekitaldiak eta irakurketaren beraren ludikotasuna azpimarratzen dutenak. Irakurketaren plazerra da helburu

(17) Hona M. Proust-ek zer dioen honi buruz: "Con estos amigos (con los libros), si pasamos la velada en su compañía es porque realmente nos apetece" in *Sobre la lectura*, 1996², Valentzia: Pre-Textos, 54.

(18) Sarto, M., 1988⁵, *La animación a la lectura*, Madrid: SM.

eta horretarako testuaren aurrean jarrera kritiko eta aktiboa eskatzen zaio irakurleari.

Beraz, desberdintasunak desberdintasun, badirudi lehenengoek helburu informatiboagoa izango luketela, animazioaren esku geratuko litzatekeelarik etorkizuneko irakurleak sortzeko ahalegin nagusia. Gauzak horrela, irakurketaren animazio edo sustapenak honako baldintzok bete beharko litzuzke:

1. Esperientzia literarioak gratuitoak behar du izan. Irakurketa bera da helbururik behinena.
2. Irakurlearen zaletasun eta gaitasunetara egokitutako liburuak aukeratu behar dira. Nolabaiteko hautaketa batetik abiatuz, testu erakargarriak erabili behar dira, irakurlearen arreta eta inplikazioa bultzatuko dutenak.
3. Sustapen ahalegin orok bertan parte hartzen duten pertsona guztien iritzi edo bizikizunak elkarri adierazteko aukera eskainiko du.

Puntu horiek irakurri ondoren, burura letorkigukeen lehenengo galdera honako hau izango litzateke: ba al dago besteak baino eraginkorragoa suertatzen den sustapen-metodirik? E. Gómez-Villalbarek aburuz,¹⁹ metodoak irakurleak bezain anitzak dira eta prozedura egokienaren atzetik ihardutea alferrikako lana da.

Hori horrela izanik, hutsala litzateke edozein errezeta magiko ematen ahalegintzea. Irakurketaren kontu hauetan argiago dago zerk ezabatzen duen irakurzaletasuna zerk sendotzen duen baino. Ohar orokor batzuk egitera mugatuko gara jarraian:

Irakurzaletasuna eta Telebista. Gure artean hedatuegi dago liburuaren etsai sutsuena telebista delakoa. M. Hajda doktorearen ikerketa trinkoak argi eta garbi utzi zuen 60ko hamarkadan telebista ez dela liburuaren etsai, baina hori bakarrik ez, irakurzaletasuna pizteko laguntza garrantzitsuenetakoa izan daitekeela ere frogatu zuen amerikarrak.

F. Savater-ek zioskun moduan, *telebista/liburua* bikotean askotan intelektualismoz jokutzen dugu. Betidanik ikasitako topikoak (liburu bat irakurtzea beste edozer baino gauza "interagarri" eta "hezigarriagoa" dela...) irakasten dizkiegu haurrei, geure aldetik jokabide hori gutxi bultzatuz. Horregatik ez du

(19) Gómez-Villalba Ballesteros, E., 1996, "Animación a la lectura: desde el juego a la comprensión" in Cerrillo, P.C. & García Padrino, J. (koord.), op. cit. 71-84.

zentzu handiegirik Spielberg-en filme bat ikusten ari den haur bati telebista itzali eta Salgari-ren liburu bat emateak. Jokabide honekin, ezer lortzekotan, Salgari gorrota dezan besterik ez baitugu lortuko.

Telebista literaturaren eta irakurzaletasunaren sustatzaile suerta daiteke, berau ikustea baitugu aisialdian gehiengoak hobesten duen iharduera. Idazle ospetsu asko dira telebistaren laguntza eskertu dutenak²⁰ eta promoziobide egokitzat jo dutenak.

Hala ere, Frantziako kasua kenduta, gure inguruan liburuaren sustapenak leku gutxi du telebistan (eta komunikabideetan orohar). 1993an Espainian burutu zen azterketa batean²¹ argi geratu zen presentzia urri hau. Catalunya Generalitat-ek²² katalanez argitaratzen diren liburuak promozionatzeko subentzionatzen dituen saiioak izango lirateke, seguruenik, salbuespen. Horra, beraz, telebistari bereziki eta komunikabideei orokorrean atera dakizkiekeen etekinen gaineko iradokizunak eta etorkizuneko erronka.

Irakurzaletasuna eta eskola. Dudaezinezkoa da eskolak irakurzaletasunean duen zeregina. Hala ere, helburu hezitzaileak izan direla medio, harreman nahiko txarrak izan ditu plazerreko irakurketarekin. Hau dela eta, Haur eta Gazte Literaturan aditua den F. Orquin-ek "amaorde pedagogikotzat" hartu zuen eskola.

Gure inkestean emaitzak ildo beretik doaz. Euskal Literaturako klaseek ongi informatzen dutela zeritzoten ikasleek baina ez zutela irakurzaletasunik sortzen. Horregatik, batxilergoa amaitu ondoren, euskarazko irakurketa jaitsi egiten da nabarmen, eta plazer hutsagatik irakurtzen dutenean, gaztelerazko testuetara jotzen dute ikasleek gehienetan.

Alabaina, eskolak ez duela irakurzaletasun sendo eta ugariegirik sortzen esatea erdizkako egia (edo gezurra) da. Lehenago esan dugun bezala, gurasoek irakasleen esku uzten dute irakurzaletasunaren sustapena eta noski, irakasleak gehiegizko erantzunkizuna hartzen du. Dударik ez dago, irakaslea eta berak duen irudia dugula irakurketarako animatzaile ga-

(20) Vargas Llosa idazle hegoamerikarrak Frantziako telebistan *Apostrophe* saioan ateratzeak ekarri zizkion onurak behin baino gehiagotan azaldu izan ditu.

(21) Barrena García, P., 1993, "El libro infantil y los medios de comunicación social", *Infancia y Sociedad* 21-22.

(22) ik. Generalitat de Catalunya, *Memòria del Departament de Cultura 1995*, Bartzelona.

rrantzitsuenetakoa, baina horretarako, irakasleari eskura jarri behar zaizkio irakurzaletasuna sustatzeko baliabideak.

Horregatik, nahiz eta *Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzaren Curriculum Diseinu* berriak "irakurle aktiboak" lortzea izan helburu, zailtasunez emango dira aurrerapausuak literaturlanak zatika irakurriz, efektu estetikoak baztertuz edo testuak linguistikoki soilik aztertuz. Metodologia berriak behar ditu eskura irakasleak, irakurketaren ludikotasuna berreskuratuko diotenak. Taldeka ozenki irakurri, irakurketa literarioari tartetxo bat egin, idazketa-tailerrak landu, liburutegietako animazio-kanpainen parte hartu, irakurketa-asteak antolatu, eskolako liburutegiak sendotu, idazleek eskoletara egiten dituzten bisi-taldiez baliatu, ...prozedura guztiok xede hezitzailea murriz diezaiekete literatura-klaseei eta helburu literarioa indartu.

Irakasleak *orientatzaile* huts izatetik *animatzaile* izatera pasa behar du eta horretarako beharrezkoak zaizkio titulu berrien gaineko argibideak, adinari dagozkion gustuen ezagutza,... etab luzea.

Irakurzaletasuna eta familia. U. Eco-k zioskunez, hezitzen ari ez zaizkigula uste dutenean gurasoengandik jasotzen duguna da heziketa. Zentzu honetan, ez bakarrik gurariz eta modu nabarmenean, baita egunerokotasunean ditugun jokabideetan ere, gure zaletasun eta usteak erakusten ditugu. Lan honetan behin eta berriro azpimarratu dugun bezala, gurasoek haurra liburuengana hurbildu egin behar dute. Alferrikakoa da jokabideak ahoz irakastea gerora ekintzekin frogatzen ez badira.

Dakusagunez, gauza asko daukagu oraindik egiteko, ahalegin asko aurrera eramateko. Testuaren irakurketak prometatzen diren plazerra dugu guzti honen arrazoi eta funts bakarra.